

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Adrijana Zalar

**Nacistična koncentracijska taborišča druge svetovne vojne kot sredstvo likvidiranja
članov odporniških gibanj in drugih nezaželenih družbenih skupin**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Adrijana Zalar

Mentor: doc. dr. Damijan Guštin

**Nacistična koncentracijska taborišča druge svetovne vojne kot sredstvo likvidiranja
članov odporniških gibanj in drugih nezaželenih družbenih skupin**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

Simonu,

vedno boš z mano!

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju, prof. dr. Damijanu Guštinu, za vse nasvete in usmeritve ter strokovno pomoč pri pisanju te diplomske naloge.

Zahvaljujem se tudi svojim staršem, ki so mi omogočili študij ter me v tem času podpirali in vzpodbujali.

Posebna zahvala gre Denisu, ki mi je stal ob strani v trenutkih, ko sem to najbolj potrebovala. Brez tebe ne bi zmogla!

Velika hvala pa tudi vsem drugim, ki tu niso posebej omenjeni, a so mi na kakršen koli način tudi pomagali in me podpirali.

Nacistična koncentracijska taborišča druge svetovne vojne kot sredstvo likvidiranja članov odporiških gibanj in drugih nezaželenih družbenih skupin

Nacistična koncentracijska taborišča zagotovo predstavljajo eno izmed najtemnejših obdobij, ne le druge svetovne vojne, ampak človeške zgodovine nasploh. Kaj hitro se da ugotoviti, da so koncentracijska taborišča imela zelo malo opraviti s samo vojno in vojaškim dogajanjem. Predvsem so nacistom služila kot sredstvo poniževanja, mučenja, zlorabljanja in likvidiranja. Če so se hoteli nekoga znebiti, so ga preprosto poslali v koncentracijsko taborišče. Zapirali so Žide, Ruse, Slované, Cigane, kriminalce, homoseksualce, nasprotnike nacističnega režima in nenazadnje tudi člane odporiških gibanj, ki so se na okupiranih ozemljih drznili upreti in ukrepati proti okupatorju. Na to, kaj jih je čakalo v taborišču, verjetno ni bil pripravljen nihče. Poniževanje in mučenje ob vsaki priložnosti, nečloveške razmere, trdo delo, lakota, stroge in absurde kazni, zdravniški eksperimenti na jetnikih ter smrt na vsakem koraku. Pa naj bo zaradi izčrpanosti, samomorov, eksekucij ali pa v plinskih celicah taborišč. Točnega števila žrtev, ki so svoje življenje izgubile v taboriščih ne bomo vedeli nikoli.

Ključne besede: koncentracijska taborišča, nacizem, jetniki, odporiška gibanja.

The Second World War Nazi concentration camps as means of liquidation for members of resistance movements and others undesirable social groups

Nazi concentration camps are indubitably one of the darkest periods of not only World War II, but also of human history in general. It can easily be seen that concentration camps had very little to do with military events or the war itself. The Nazis mostly used them as means of humiliation, torture, abuse and liquidation. When wanting to get rid of someone, they simply sent him to a concentration camp. They imprisoned Jews, Russians, Slavs, Gypsies, criminals, homosexuals, the Nazi regime opponents and, ultimately, members of resistance movements on the occupied territories, who dared to resist and act against the occupation. Probably no one was ready for what was waiting for them in the concentration camps: humiliation and torture at every chance, inhuman conditions, hard work, hunger, severe and absurd penalties, medical experiments on inmates and death at every turn, whether due to exhaustion, suicides and executions or to the gas in the gas chambers of concentration camps. The exact number of people who lost their lives in the camps will forever remain unknown.

Keywords: concentration camps, Nazism, prisoners, resistance movements.

KAZALO

SEZNAM KRATIC.....	6
1 UVOD	7
2 METODOLOŠKO HIPOTETIČNI OKVIR.....	8
2.1 Predmet in cilji preučevanja.....	8
2.2 Hipoteze	8
2.3 Raziskovalne metode.....	8
2.4 Razlaga pojmov.....	9
3 STALIŠČA SISTEMA/IDEOLOGIJE	11
3.1 Policijska država	12
4 KONCENTRACIJSKA TABORIŠČA	15
4.1 Sistem in organizacija taborišč.....	16
4.2 Kategorija zapornikov	17
4.2.1 Člani odporniških gibanj	18
4.2.2 Judje	20
4.2.3 Kriminalci.....	20
4.2.4 Politični nasprotniki	21
4.2.5 Asocialni.....	21
4.3 V taborišču	22
4.3.1 Prihod	22
4.3.2 Jetnikov vsakdan	23
4.3.3 Delo	24
4.3.4 Kaznovanja.....	26
4.3.5 Smrt in ostale grozote.....	28
4.4 Prikrivanje zločinov	30
5 SKLEP.....	31
6 LITERATURA.....	33

SEZNAM KRATIC

GESTAPO	Geheime Staatspolizei (Tajna državna policija)
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Nacionalsocialistična nemška delavska stranka)
SA	Sturmabteilung (jurišni odredi)
SD	Sicherheitsdienst (varnostna služba)
SS	Schutzstaffel (zaščitni oddelki)

1 UVOD

Spomnim se ure zgodovine, pri kateri so nam povedali pametno misel »Zgodovina je učiteljica življenja«. S to mislijo se v celoti strinjam, saj nas zgodovina zares lahko veliko nauči. Tudi če govorimo o njenih najtemnejših obdobjih, kamor zagotovo sodijo nacistična koncentracijska taborišča druge svetovne vojne. V diplomski nalogi se bom osredotočila na nacistična koncentracijska taborišča kot na sredstvo likvidacije in sistematičnega uničenja vojaških nasprotnikov in pripadnikov drugih družbenih skupin, ki so končala v taboriščih.

Življenje v koncentracijskih taboriščih je bilo zelo težavno, omejeno predvsem na preživetje. Vsa taborišča sicer niso bila enako represivna, vendar pa je v vseh vladal podoben taboriščni režim. Jetniki so dobivali premalo hrane, delali pa so pretrdo. Izpostavljeni so bili velikemu pritisku taboriščnih oblasti ter njihovemu sistematičnemu nasilju (Fischer 2006, 785). Nihče izmed jetnikov, ki so prišli v taborišče, si ni mogel predstavljati grozljivega sistema množičnega uničevanja in pobijanja ljudi, dokler niso prestopili taboriščne rampe (Filipčič 2002, 99). In jetnikov je bilo veliko. Prav tako je bilo veliko različnih kategorij in skupin ljudi, ki so končali zaprti. Glavna delitev skupin je jetnike delila na štiri skupine: politični, rasni, kriminalci in asocialni. Poleg teh je bilo v taboriščih še veliko manjših skupin, njihova pestrost pa se je z začetkom vojne samo še povečala.

»Vsakemu bivšemu jetniku, ki mi je kdaj potožil, da ljudje skorajda ne verjamejo v takšna taborišča, sem moral žal potrditi in ga potolažiti z lastnim spoznanjem, da kljub vsemu, kar se je o tem slišalo, govorilo in pisalo, celo mnogi razgledani ljudje nimajo o teh stvareh prave predstave. Morda je tako prav in celo razveseljivo: ljudje so vendarle premalo pokvarjeni, da bi si to lahko predstavljali« (Krakar 1962, 6). Misel, ki pove veliko. Velika večina ljudi je verjetno res premalo pokvarjenih, da bi si zamislili in predstavljali tovrstne grozote. Pa vendar se jih je v času druge svetovne vojne našlo nekaj, ki si teh grozot niso le predstavljali, ampak so jih celo izvedli.

2 METODOLOŠKO HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 Predmet in cilji preučevanja

Glavni cilj preučevanja moje diplomske naloge bodo nacistična koncentracijska taborišča kot sredstvo mučenja, poniževanja in likvidiranja različnih skupin ljudi. Od Judov, bolnih, kriminalcev, asocialnih, političnih nasprotnikov pa vse do članov odporniških gibanj, katerim bom namenila tudi največ pozornosti. Sploh se bom podrobneje osredotočila na Slovence, ki so jih aretirali in odpeljali v taborišča na podlagi suma članstva v odporniškem ali osvobodilnem gibanju. Ko so vsi ti ljudje končali v taboriščih, so bili tam podvrženi nepredstavljamim razmeram in strahotnemu mučenju, ki so ga nacisti hoteli pred svetom prikriti.

2.2 Hipoteze

1. Končni cilj taborišč ni bil onemogočiti vojaškega nasprotnika, ampak sistematično in okrutno uničiti ljudi, ki naj bi kvarili Hitlerjevo čisto raso.
2. Nacisti so preiščeno hoteli prikriti zločine in grozote, ki so jih storili v taboriščih. To jim ni uspelo.

2.3 Raziskovalne metode

Pri pisanju diplomske naloge sem uporabila različne raziskovalne metode. Pred začetkom sem najprej zbrala relevantne primarne in sekundarne vire, ki sem jih potem analizirala in uporabila pri samem pisanju. Uporabila sem tudi zgodovinsko analizo, saj moja diplomska naloga temelji na analiziranju preteklih dogodkov oz. zapisov dogodkov iz preteklosti. Kot vir pa mi niso služil zgolj pisani viri, temveč sem s pomočjo analize internetnih virov uporabljala tudi spletni medij.

2.4 Razlaga pojmov

Koncentracijsko taborišče

Zamisel o »koncentriranju« množice sumljivih in nevarnih ljudi za bodečo žico iz državnovarnostnih razlogov, je bila prisotna že pred pojavom nacizma. Britanci so jo tako uveljavili že med vojno proti Burom. V času prve svetovne vojne so se tovrstne oblike zapiranja množile. Prednost je predvsem v lahki možnosti nadziranja zaprtih ljudi prek maloštevilnega osebja. Pa vendar se ne da primerjati začetnih taborišč s kasnejšimi nacističnimi. Interniranci so bili takrat namreč deležni vsaj pravne zaščite, ki jo nacistična pa tudi fašistična in sovjetska taborišča niso poznala (Baudot in drugi 1982, 236–237).

Višek groze in nečlovečnosti so bila zagotovo nacistična koncentracijska taborišča. Teoretično je bil njihov namen prevzgoja internirancev, na kar je nakazovalo že njihovo ime: Državna taborišča za prevzgojo in delo. Internacijo je izkusilo nepredstavljivo veliko število ljudi, nacistom pa so taborišča v resnici služila za fizično izločanje družbi »škodljivih« bitij (Baudot in drugi 1982, 237). Cilj vseh nacističnih taborišč je bilo usmrčevanje. Glavna značilnost koncentracijskih taborišč pa je bila, da so v njih morili počasi in z dobro izdelanim sistemom. Nacistična koncentracijska taborišča druge svetovne vojne so postala eno glavnih sredstev za doseg nacionalsocialističnih ciljev na področju rasističnega preganjanja (Ajdič in drugi 1981, 12–13).

Število žrtev nacističnih koncentracijskih in uničevalnih taborišč bi težko ugotovili. Kljub temu pa ocenjujejo, da je v njih življenje izgubilo od 7 do 11 milijonov ljudi (Baudot in drugi 1982, 239).

Odporniško gibanje

Odpor v sodobnem političnem, moralnem in vojaškem jeziku pomeni miselno stališče, ki nasprotuje javni oblasti tuje države ali domače politične sile, ki krši osnovne svoboščine in demokratična pravila. Med drugo svetovno vojno se je pojem odpora najprej omejil na skriven, nato pa tudi na odkrit boj narodov pod okupatorji, katerih ideologije so temeljile na fašizmu in nacizmu (Baudot in drugi 1982, 334). Tovrstna dejavnost je izbruhnila v skoraj vseh zasedenih deželah, njen temeljni namen pa je bil izgon okupatorjev (Baudot in drugi

1982, 335). Poseben pomen je imela akcija odporniškega gibanja v psihološkem smislu, saj je med prebivalstvom zasedenih dežel vzbujala upanje, v sovražnikih pa budila strah (Baudot in drugi 1982, 337).

Večinoma so tovrstna gibanja nastala spontano, saj je prvi odpor po navadi vzniknil sam od sebe in je bil sprva le množica osebnih reakcij, izraženih z improviziranimi dejanji. Šlo je za prikrivanje orožja in streliva, sestavljanje in razširjanje letakov ter skrivanja pobeglih ujetnikov. Sčasoma je prišlo tudi do diverzantskih akcij. Ko pa se je odporniško gibanje organiziralo, si je v večini primerov za cilj zadalo več kot samo izgon okupatorskih sil ter odstranitev vlad, ki jih je podpiral sovražnik. Težilo je k prenovi ustanov v demokratičnem duhu. Čim bolj je ob prvih neuspehah oboroženih okupacijskih sil oživljalo upanje, tem bolj je odpor prehajal v akcijo (Baudot in drugi 1982, 335).

Represija

Slovar tujk represijo razlaga kot zatiranje, tlačenje, kazenski ukrep (Beranek 2002, 710). Slovar slovenskega knjižnega jezika pa kot uporabo prisilnih sredstev, sredstev za odpravljanje, onemogočanje kake dejavnosti ali kakega stanja (ZRC SAZU 2000).

Represija je značilna za totalitarne režime in fašistične politične sisteme, ki so prišli na oblast pred drugo svetovno vojno. Med sistemi so sicer obstajale precejšnje razlike, vendar pa so imeli tudi skupne značilnosti. Izhajale so iz skrajno nacionalistične in šovinistične ideologije, za katero so bile značilne velika agresivnost in diktatorski režimi (Repe 1995, 65). Vsi ti režimi pa so povzročili veliko škodo človeštvu, z množičnim ubijanjem in mučenjem, deportacijami in preganjanjem ter iztrebljanjem rasno ali etnično drugačnih skupin prebivalstva. Vse to so bile običajne metode, s pomočjo katerih so se dokopali do oblasti in vladali (Kržišnik Bukić 2012).

3 STALIŠČA SISTEMA/IDEOLOGIJE

Začetke hitlerjevskega nasilja predstavlja sama nacistična ideologija sile, ki sega v rane začetke Hitlerjevih propagandnih nastopanj. Hitler se je že v svoji mladosti opredelil za velikonemško, protižidovsko in protislovansko ideologijo. Po vojni (1. sv. vojna) se je povezal z nekaterimi ljudmi v takrat še nepomembni lokalni stranki, kasneje poznani kot NSDAP (Nacionalsocialistična nemška delavska stranka), in postal vodja strankine propagande. Nacistična propaganda je padala na plodna tla posebej v vojaških krogih. Bila je proti parlamentarizmu in ustavi, podpirala pa je koncentracijo oblasti v močni državi na čelu z vodjo države. Ni bila za toleriranje nasprotnikov, pač pa za uničevanje sovražnikov in proti opoziciji, ki ruši oblast. Bistvo je bilo v tem, da je dejanska moč in oblast stranke enačena z domovino. Za obrambo domovine (beri: stranke) so dovoljena vsa sredstva. Posameznik je le član skupnosti, zanjo se mora žrtvovati. Potrebna sta popolna disciplina in predanost vodji. Izobraženci lahko, kot morebitni sovražniki gibanja postanejo za deželo nevarni, zato jih je treba nadzirati, tudi odstranjevati. Tem načelom so dodali še rasistične oznake o vrednosti čiste krvi, čistosti nordijske rase, superiornosti nemške rase, postavljanje Nemcev na mesto nadljudi (Übermenschen) nasproti drugim, manjvrednim rasam, posebno Judom in Slovanom, ki so jih označili za človeške izrodke (Selin 1978, 15–19).

NSDAP je iz dneva v dan rasla in jeseni 1923 poskusila z vojaškim udarom strmoglaviti bavarsko vlado. Poskus jim ni uspel, Hitlerja pa so obsodili na 5 let ječe. V zaporu ni doživljal strogega režima, je pa tam začel pisati svojo knjigo *Mein Kampf*, v kateri se je predvsem spraševal, kako naj se Nemčija vrne v krog velesil. Ko so Hitlerja konec leta 1924 izpustili iz zapora, sta bila nacistična stranka in njen tisk prepovedana, njemu pa so prepovedali javno nastopanje. Vse to pa mu ni vzelo poguma, analiziral je polom in dogodke spretno izkoristil za propagando. Kmalu se je njegova popularnost spet širila (Selin 1978, 20–24).

Januarja 1933 je bil Hitler imenovan na mesto kanclerja. Čeprav je na volitvah 24. in 28. leta njegova stranka dobila le tri odstotke ali manj, je kriza, v kateri se je znašla država povzročila, da se je javno mnenje Nemcev obrnilo proti ekstremnim političnim polom. V tem času se je Hitler izkazal za sposobnega in odločnega politika. Politično strategijo je usmeril na tri najbolj prizadete skupine prebivalstva: brezposelne, kmete in srednji razred. Prav tako je ob razmahu nemirov s pomočjo svojih jurišnih oddelkov (SA) zatrl množične izgrede in ponovno

vzpostavil red. Očitno je Hitler krizo dobro izkoristil sebi v prid in vse to je botrovalo rezultatu 37,3 % volivcev na volitvah leta 1932 (Semelin 2009, 85).

Po prevzemu oblasti je Hitler za glavna sovražnika države in ljudstva označil judovstvo in komunistično stranko Nemčije. Vzpostavil je novo ustavo in zakonodajo, ki je podpirala in omogočala njegove interese in cilje (Cajnko 2005, 71). Že nekaj mesecev po njegovem imenovanju za kanclerja je NSDAP ukinila državljske svoboščine, uničila skoraj vse neodvisne gospodarske, družbene in politične organizacije ter uvedla enopartijsko državo. Ta država pa je preganjala številne svoje državljane, sprva predvsem politične nasprotnike nacistov, kasneje pa so se vrata ječ in taborišč odpirala tudi za druge nezaželene nemške družbene skupine: prestopnike, delomrzneže, potepuhe, homoseksualce, pripadnike verskih sekt, najbolj razvpito pa za rasni manjšini Ciganov in Judov (Geary 1995, 11).

3.1 Policijska država

V letu 1925 je Hitler v okviru SA (Sturm-Abteilung) osnoval elitno organizacijo, imenovano Schutz-Staffel, skrajšano SS – zaščitni odred. Od leta 1929 dalje je njegovo vodstvo prevzel Heinrich Himmler, ki je bil na začetku še podrejen Ernestu Röhmju, šefu SA (Selin 1978, 24). SS je bil ustanovljen z nalogo, da varuje firerja in da z nacističnih zborovanj odstranjuje politične nasprotnike. Himmler je skrbel, da so v odred prihajali sami izbranci in dobro preverjeni ljudje. Poskrbel je za to, da so zavzeli ključne položaje, ko je Hitler prišel na položaj kanclerja (Selin 1978, 116). Leta 1929 je organizacija štela manj kot 300 članov, vendar je število hitro naraščalo. Že leta 1930 se je število povečalo na 2000 članov, leto kasneje pa že na 10000 članov. Da bi preprečil nenadzorovano širjenje organizacije, je Himmler leta 1931 znotraj SS-a zasnoval Sicherheits-Dienst (SD). Gre za nekakšno varnostno službo državnega vodje SS-a. SD je bila sestavljena iz enega oddelka in je poročala neposredno Himmlerju. Sčasoma je postala pomembna obveščevalna služba, ki je bila zadolžena za odkrivanje dejanskih ali potencialnih sovražnikov sistema. Himmlerju je predvsem s pomočjo SD-ja uspelo vzpostaviti in ohraniti takšno moč in enotnost SS-a, kot jo je le – ta imel (Kogon 1982, 17–18).

Kot že omenjeno, je SS iz majhne osebne straže z uspehom in razmahom nacizma pridobivala čedalje več policijskih in vojaških pristojnosti. Postala je nekakšna država v državi (Britannica 2012). Kot osebni fevd, ki je bil pokoren samo firerju in ga niso omejevala

nobena pravila (Geary 1995, 69). V času Hitlerjevega prevzema oblasti je SS štel petdeset tisoč ljudi. Po likvidaciji Röhma in obračunom z odredi SA, pa so SS postali samostojna organizacija, ki je štela konec tridesetih let prejšnjega stoletja že neverjetnih tristo tisoč mož (Selin 1978, 25). Obračun s SA se je zgodil v tako imenovani »noči dolgih nožev«, ko sta Gestapo, tajna državna policija katere vodstvo je sčasoma prevzel Himmler, in SS aretirala in postrelila vodstvo SA (Geary 1995, 64). Hitler je namreč že nekaj časa prihajal do raznih razhajanj z Röhmom in Himmler mu je ponudil njegovo likvidacijo. S Hitlerjevo privolitvijo in s pomočjo SS se je le – ta tudi zgodila. Po tej usmrčitvi pa se je začel obračun še z Röhmovimi voditelji SA (Cajnko 2005, 61). Iz obračunov je Himmler s svojimi SS odredi izšel kot zmagovalec. Celotna organizacija SS pa je bila rešena dotedanje podrejenosti SA in je napredovala v samostojno organizacijo (Kogon 1982, 7).

Ker sploh v začetku njenega osnivanja organizacije SS niso nameravali preveč širiti, so za potencialne pripadnike uvedli strogo izbiro. SS naj bi združevala izbrance »rasno čistih« Nemcev, katerih rodovnik bi moral biti čist vse do leta 1750. Tudi njihov telesni ustroj je moral biti brez napak in v višino so morali meriti vsaj 170 cm. Njihovi sorodniki so morali biti prepričani nacisti, strogim zahtevam pa niso ušle niti zaročenke. Če se je esesovec nameraval poročiti, si je moralo deklet priskrbeti rodovnik, v katerem ni smelo biti sledu o slovanski, sploh pa o judovski krvi (Ajdič in drugi 1981, 218).

SS se je delil na : 1. Allgemeine SS, splošni SS osnovan na teritorialnem principu po vsej Nemčiji; 2. Totenkopfverbände, »Mrtvaške glave«, oborožene enote SS-a, z nalogo organiziranja straž v koncentracijskih taboriščih.; 3. SS Verfügungstruppen, enote v pripravljenosti, ki so bile v stalni pripravljenosti nameščene v kasarnah. V omenjene enote so vstopali prostovoljci. Šlo je za neke vrste policijske sile, ki naj bi posredovale na mestih nemirov, večjih demonstracij in uporov v vojski. Četrta skupina SS-a pa je bila vojni SS (Waffen SS), ki ga je Himmler formuliral kot elitne vojne enote (Selin 1978, 25–26). Waffen SS je postal Himmlerjeva posebna vojna četa za osvajanje Evrope. Oddelek, ki je bil bolj napadni polk kot pa zaščitni odred, se je ponašal z nazivom »Fiererjeva elita« (Kogon, 1982, 24).

Imperij SS je do leta 1944 štel 40.000 stražarjev koncentracijskih taborišč, 100.000 policijskih ovaduhov, 2,8 milijona policistov in 45.000 častnikov Gestapa. Tak porast je bil posledica vse hujše represije v medvojni Nemčiji in razširitve koncentracijskih taborišč in njihove vloge (Geary 1995, 93).

Nacistična država, ki je nastala, ni trpela opozicije. Z dejavno propagando je poskušala mobilizirati miselnost ljudi za firerja ter zatreti in uničiti vse alternative. Nacistične organizacije so prodrle tako v javno kot v zasebno življenje. Državlanske svoboščine so v Tretjem rajhu nehale obstajati (Geary 1995, 65–66). Razpustili so sindikate ter neodvisne vplivne skupine in politične stranke, ter jih razglasili za nezakonite. Nemčija je bila tako pol leta potem, ko je Hitler postal kancler, enopartijska država (Geary 1995, 63–64). Kot najpomembnejšo vlogo države pa je Hitler videl v skrbi za »rasno higieno« in preprečevanju rasnega mešanja. Superiornost Arijev, pod terminom se očitno razume germanska ljudstva, je po Hitlerju temeljila na sposobnosti za delo, izpolnjevanju javnih dolžnosti, samoodrekanju in idealizmu. Teh lastnosti pa naj ne bi ustvarjala družba, ampak naj bi šlo za genetsko določene. Bistvo teh obsesivnih prepričanj in predsodkov sta bila strupen rasizem in izprijeni antisemitizem. Za Hitlerja so bili namreč največje nasprotje Arijev Judi (Geary 1995, 22–23).

Himmler je bil zagotovo najbolj dosleden izvrševalec Hitlerjeve politike »čiste nemške rase«. To načelo je uresničeval tudi preko svoje elitne organizacije SS. Njeni člani so morali biti rasno čisti, svoj arijski izvor pa so morali dokazovati za nekaj rodov nazaj. Idealni člani so bili samo takšni, ki so bili čisti »nordijski tip« (Selin 1978, 120). Sleherni pripadnik SS je moral biti časten, dostojen, zvest in tovariški do pripadnikov lastne krvi in do nikogar drugega (Selin 1978, 122).

4 KONCENTRACIJSKA TABORIŠČA

Himmler je s svojimi enotami SS uvedel sistem strahu in groze, imenovan koncentracijska taborišča, ki v zgodovini kulturnih narodov ni imel primerjave. Taborišča so bila najmočnejši in najučinkovitejši izraz tega sistema, ki je zajemal vsa področja javnega in zasebnega življenja (Kogon 1982, 26). Prvi poskusni Konzentrationslager, Dachau, je Himmler ustanovil 21. Marca 1933. To taborišče je bilo vzor ostalim taboriščem, ki so bila ustanovljena pozneje. Teoretično je bil namen koncentracijskih taborišč prevzgoja internirancev. Imenovala so se Državna taborišča za prevzgojo in delo, nad njihovimi vhodi pa je bilo vidno objavljeno geslo Arbeit macht frei (Delo osvobaja) (Cajnko 2005, 75). Taborišče Dachau je bilo sicer najprej v rokah policije, ki pa po mnenju oblasti ni bila kos svoji nalogi. Kmalu ga je zato prevzela SS, ki je imela pozneje v rokah tudi vsa druga novoustanovljena taborišča (Filipič 1998, 11). SS je tako že v letu 1933 ustanavljala lastna koncentracijska taborišča. Ker je želel prevzeti upravo tudi nad ostalimi taborišči, je Himmler ustanovil posebne odrede SS, tako imenovane odrede mrtvaških glav, ki so opravljale stražarsko službo (Selin 1978, 117). Oddelki, ki so s svojo krutostjo bistveno pripomogli k trpljenju in umiranju jetnikov, so sčasoma izgubili svoj prvotni naziv in relativno samostojnost v okviru SS. Do konca vojne so postali sestavni del enotne organizacije Waffen SS, se pravi oborožene enote (Filipič 1998, 11).

Himmler sicer ni izumil koncentracijskih taborišč, so pa bila nemška taborišča zgrajena po skupni zamisli. SS jih je ustanovil izključno z namenom enega samega glavnega cilja: izključiti in uničiti vsakega resničnega ali namišljenega sovražnika nacističnega sistema. Ločiti, žaliti, osramotiti, zlomiti in uničiti. Na tak način se je uresničeval teror. Bolj drastično, temeljito in trajno, bolje je bilo. Pravičnost pri tem ni igrala pomembne vloge. Bolje je bilo za žico spraviti deset nedolžnih ljudi, kot spregledati enega nasprotnika. Pri vsem tem ni čudno, da je bila druga pomembna funkcija tovrstnega terorja zastraševanje vseh ostalih ljudi. S tem se je najučinkoviteje že v kali zatrla kakršna koli oblika opozicijskih poskusov organiziranega razvoja (Kogon 1982, 26).

Prvotni cilj nacističnih koncentracijskih taborišč je bil odstraniti oziroma uničiti politične nasprotnike režima. Ker pa je vojna zahtevala vedno večje oboroževalne napore, je pripeljala oblastnike tretjega rajha na misel, da bi do smrti izželi delovno moč milijonov jetnikov in jetnic. So pa bila koncentracijska taborišča edino učinkovito sredstvo za doseg nacističnih ciljev o rasnem uničevanju (Filipič 2002, 91).

Potrebno pa je razlikovati med koncentracijskimi taborišči in tako imenovanimi uničevalnimi taborišči, katerih cilj je bilo množično uničevanje rasno manjvrednih ljudi, ki so bili določeni, da morajo izginiti z obličja sveta. Kljub vsemu pa neke jasne ločnice med omenjenima vrstama taborišč ni. Včasih sta bili celo obe vrsti združeni. Končni cilj vseh nacističnih taborišč je vendarle bilo uničenje ljudi, le da so v koncentracijskih taboriščih jetniki morali umirati počasi, po dobro izdelanem sistemu okrutnosti, v uničevalnih taboriščih pa so ljudi ubijali takoj in množično v zaplinjevalnicah (Filipčič 2002, 91–92).

4.1 Sistem in organizacija taborišč

Prva koncentracijska taborišča v Nemčiji še niso bila takšna kot jih je SS kasneje gradil. Večinoma jih je odprla SA, ki je v samem začetku nacionalsocialistične oblasti zaprla veliko političnih nasprotnikov, predvsem komunistov, ali tistih, ki so jih za take označili. Zapirala jih je v kasarne, trdnjavske ječe, zapuščene tovarne in opuščena skladišča, ter se tam nad njimi izživljala z različnimi oblikami mučenja (Kogon 1982, 29). Kaj vse se je dogajalo v teh »divjih taboriščih«, ni mogoče popisati. So pa večino izmed njih spomladi leta 1934 zaprli in sčasoma je ostalo le še taborišče Dachau. Po vzgledu le – tega so bila pozneje ustanovljena številna koncentracijska taborišča. Med vojno so nacisti tako zgradili kar veliko število taborišč in vsako izmed njih je imelo tudi podružnice (Filipčič 2002, 91). Dachau so nacisti tekom let sistematično izgrajevali in tako se je oblikoval v neke vrste matično taborišče za vzgojo in izpopolnjevanje organizatorjev in vodij novih koncentracijskih taborišč, ki so jih nacisti ustanovili med svojim obstojem (Filipič 1998, 11).

Oddelki mrtvaških glav so od leta 1936 iskali in izbirali primerne lokacije, katerih ureditev je bila izračunana dolgoročno in do zadnje potankosti. Koncentracijska taborišča, SS-ovske kasarne in SS-ovske nastanitvene barake so bile planirane in grajene kot nedeljiva celota, kot skupnost (Kogon 1982, 30). S celotnim koncentracijskim taboriščem je upravljal komandant. Njemu je bil podrejen vodja jetniškega taborišča, slednjemu pa je bil odrejen vodja raporta in temu vodja barake. Za delovno skupino je bil odgovoren Kommandoführer. Skladno z organizacijsko shemo esesovske oblasti je bila vzpostavljena tudi upravna organizacija jetnikov, ki pa je bila seveda absolutno podrejena SS. Jetniška hierarhija je bila ustvarjena s točno določenim namenom. Ob zmanjšanem nadzornem osebju naj bi pomagala esesovcem trdo držati jetnike v rokah (Filipčič 2002, 92). Notranjo upravo so vodili in izvajali izbrani

taboriščniki po načelih, ki jih je postavilo SS vodstvo taborišča. Ti vodstveni kadri so po navadi uživali nekatere privilegije in drobne ugodnosti. So pa bili med omenjenimi kadri tudi takšni taboriščniki, ki so določeno funkcijo sprejeli zato, da bi pomagali svojim prijateljem in znancem (Poljanšek 2002, 21). Organizacijsko vodenje in sestava vseh koncentracijskih taborišč v Nemčiji pa je bilo v rokah strankarskih in SS-ovskih veljakov v Berlinu. V poplavi vseh uradov in oddelkov, ki so jih ustanavljali za različne namene, se na koncu še sama SS ni več znašla v prepletanju tako mnogih pristojnosti (Kogon 1982, 31). Velja pa omeniti poseben oddelk, ki je upravljal s taborišči in izdajal vse centralne ukaze. Gre za »Oddelk D«. V koncentracijskih taboriščih se brez ukaza ali odobritve iz Oddelka D ni moglo zgoditi nič (Kogon 1982, 32).

Po začetku vojne je SS močno povečala število koncentracijskih taborišč. Z vojno so namreč v roke dobili tudi nove vrste in množice nasprotnikov iz vse Evrope. In čeprav je bilo že od začetka za vsako matično taborišče značilno še veliko število podružnic, lahko začetek in nadaljevanje vojne označimo za pravi »bum koncentracijskih taborišč« (Kogon 1982, 34). V zadnjem letu je bila Nemčija, pa tudi v vojni zasedena ozemlja, prekrita s koncentracijskimi taborišči. Po nekaterih ugotovitvah, naj bi bilo v času od leta 1933 do leta 1945 na ozemlju nemške države in okupiranih dežel skupno kar 58 osrednjih koncentracijskih taborišč in 968 zunanjih taborišč. V celoti torej kar 1026 nacističnih koncentracijskih taborišč (Filipič 1998, 11).

4.2 Kategorija zapornikov

S postavitvijo novih taborišč v času vojne, se je v rajhu razširil tudi krog oseb, ki so postale žrtve uredbe o varnostnem priporu. Iz javnega življenja je Gestapo odstranil vsakogar, ki ga je režim ocenil kot nepotrebne, škodljivega ali rasno neprimernega. Od politične represije, ki je prevladovala v začetku, so se koncentracijska taborišča vse bolj spreminjala v orodje določene socialne politike (Filipič 1998, 12). Dobršen del jetnikov, ki so jih pripeljali v taborišča, pa sploh ni dobro vedel, zakaj so jih aretirali (Ajdič in drugi 1981, 41).

Taboriščniki so se delili na štiri glavne kategorije: politični, rasni, kriminalci in asocialni. Jetniki so bili označeni s številko na levi strani suknjiča in hlač. Dobili so jo takoj, ko so prišli v taborišče. To je bilo glavno razpoznavno znamenje. Drugo tako znamenje pa je bil barvni trikotnik, ki je bil prišit pod številko. Politični so imeli rdeči trikotnik, kriminalci zelenega,

asocialni pa črnega. Črni trikotnik so nosili tudi Cigani. Če je bil jetnik Jud, je imel pod osnovnim trikotnikom za označevanje kategorije še rumen obrnjen trikotnik, kar je tvorilo šesterokrako zvezdo. Jetniki kazenskega odreda so imeli pod trikotnikom ter tudi na hrbtu prišit še črn krog na beli podlagi, rdeč krog pa so imeli tisti, ki so jih ujeli na begu. Poleg omenjenih glavnih kategorij jetnikov, so poznali tudi še manjše skupine. Jehovci so imeli vijoličast trikotnik, homoseksualci roza, trikotnik emigrantov pa je bil moder (Filipčič 2002, 93). Tujci so imeli na trikotniku vtisnjeno tudi prvo črko njihove nacionalnosti: T za Čehe, J za Jugoslovane, F za Francoze, itd. Po začetku vojne so začeli v taborišča sprejemati tudi zapornike kot vojne zločince. Ti so imeli na trikotniku vtisnjeno črko K (Kogon 1982, 38).

4.2.1 Člani odporniških gibanj

Pri preučevanju odporniških gibanj med drugo svetovno vojno je hitra ugotovitev, da so se več ali manj vsi narodi upirali fašistični in nacistični okupaciji. Vsa odporniška gibanja pa so dokazala, da je za kakršno koli uspešnost odpora potrebna prostovoljna in aktivna udeležba ljudskih množic (Krušič 1976, 599). Vsakršen tovrsten množičen odpor pa je kvaril načrte okupatorju. Kolikor so se širila osvobodilna in odporniška gibanja, toliko več sil so okupatorji potrebovali za zadušitev le – teh. Nenehno so morali svoje okupacijske sile krepiti s silami, ki so jih pripeljali od drugod in bi jih drugje tudi bolj potrebovali (Ferenc 2011, 57). Neprestano nasilje je bilo eno najpomembnejših okupatorjevih orožij v boju proti narodnoosvobodilnem boju (Ferenc 2009, 14). Nič presenetljivega torej ni, da so člani odporniških in narodnoosvobodilnih gibanj postali ena izmed kategorij jetnikov v koncentracijskih taboriščih.

Konec leta 1942 se je v mnogih taboriščih pojavila posebna kategorija jetnikov, ki so jih označili z »NN« (Nacht und Nebel – noč in megla). To so bili člani različnih odporniških gibanj, ki so jih privedli v rajh (Filipčič 2002, 93). Celo najbolj nečloveško se je ravnalo s taboriščniki, ki so jih označevali s črkama NN. Po navadi so prikrivali ime kraja, kjer so bili aretirani, prav tako pa njihovo pripadnost in usodo (Poljanšek 2002, 19). Kratica NN je bila sporočilo za drugačno ravnanje s tistimi s to oznako, kot pa z ostalimi taboriščniki. Nanje se je nanašala odredba, ki je zahtevala, da se jih na skrivaj odpelje v taborišče ter se njihove bližnje na ta način ohrani v negotovosti o njihovi usodi. Ti jetniki niso smeli navezovati stikov z zunanjim svetom, uradom zunaj taborišč pa ni bilo dovoljeno sporočati kakršnih koli informacij o njih (Filipič 1998, 34).

Tajni Hitlerjev ukaz, sprejet je bil 7. decembra 1941 in bil podpisan s strani šefa vrhovnega poveljstva Wihlema Keitela, je odredil, da morajo aretirati vse osebe, ki so osumljene sovražnega delovanja proti okupacijskim oblastem. Šlo je predvsem za člane raznih odporniških gibanj. V rajh so jih pripeljali ponoči in na skrivaj. Nihče namreč ni smel vedeti ničesar o njihovi usodi, tudi še potem ne, ko so umrli. Takšna negotovost naj bi vplivala na njihove svojce, prijatelje in znance (Ajdič in drugi 1981, 55–56).

Od leta 1944 je prihajalo v taborišča čedalje več članov odporniških gibanj, ki so bili zajeti v okupiranih deželah (Baudot in drugi 1982, 238).

Poglavitno sredstvo policijskega nasilja so bile aretacije sumljivih ali osumljenih sodelovanja v odporniškem gibanju. Na nemškem okupacijskem območju je to obliko nasilja izvajal Gestapo, ki je imel praktično neomejena pooblastila (Fischer 2006, 780). V taboriščih je končalo tudi precej slovenskih odpornikov. Po izbruhu odpora so okupatorji, kot učinkovito sredstvo kaznovanja in kot represivni ukrep, uporabljali tudi izgon prebivalcev v takrat še dokaj neznan koncentracijska taborišča. Tam so bili ti ljudje izolirani od vpliva osvobodilnega gibanja in od domovine. Velika večina tistih, ki so jih zaprli v koncentracijska taborišča, je bila osumljena članstva v odporniških gibanjih (Fischer 2006, 785). Aretacije udeležencev narodnoosvobodilnega gibanja in zajetja borcev partizanskih enot so bili velikokrat posledica izdaj ali okupatorjevih vdorov v narodnoosvobodilne organizacije (Ferenc 2009, 13). Nemci so namreč organizirali sestavljanje posebnih seznamov, ki so jih pripravljali njihovi zaupniki in vohuni. V te sezname so vpisovali vsa društva in organizacije v kraju, člane društev in odborov. Na seznam so prišli vsi, od duhovščine, zdravnikov, učiteljev, do obrtnikov, trgovcev in gostilničarjev. Zraven vsakega so pripisali, ali je za Nemčijo ali pa je zaveden Slovenec in je proti Nemčiji. Poleg seznamov so zaupniki izdelali tudi skice in tlorise posameznih krajev, iz katerih so bile razvidne poti, pomembna križišča in druge strateške točke. S pomočjo teh seznamov so potem nacistični politični komisarji in policija opravljali aretacije (Zakonjšek 1977, 13–14). Postopek z jetniki je bil po policijskih določilih iz nemškega rajha ves čas v pristojnosti tajne državne policije. Po zaslišanju, ki je bilo velikokrat zgolj uradni naziv za mučenje, je zasliševalec sestavil sklepno poročilo. V njem je predlagal nadaljnji postopek. To je bil lahko izpust, usmrtitev ali odgon v koncentracijsko taborišče. Ko se je v zaporih nabralo dovolj jetnikov za odgon v posamezno koncentracijsko taborišče, so jetnike vklenjene in zastražene odpeljali v taborišče. Točnih podatkov o slovenskih jetnikih, ki so jih z obtožbo sodelovanja v odporniških gibanjih

odpeljali v koncentracijska taborišča ni, vendar ocenjujejo, da jih je bilo nekaj deset tisoč (Ferenc 2009, 13).

4.2.2 Judje

Judje so bili že od samega začetka izbrani objekt nacistov za uničenje. Že kmalu po Hitlerjevem prevzemu oblasti so začeli izhajati razni zakoni, ki so Judom odvzemali in kratili razne pravice. Začelo se je z njihovo odstranitvijo iz javnih služb, nadaljevalo z omejenim deležem v izobraževalnih ustanovah ter z odstranitvijo iz vseh poklicev povezanih s tiskom in prepovedjo služenja vojaškega roka. Septembra 1935 pa so bili sprejeti tako imenovani Nürnberški zakoni. Prvi med njimi, zakon o nemškem državljanstvu, je Judom določil mesto drugorazrednih državljanov, drugi, zakon za zavarovanje nemške krvi in časti, pa je med drugim prepovedal sklepanje zakonskih zvez med Judi in Ne-judi. Nürnberški zakoni so bili že sami po sebi dovolj hudi. Kot da že to ni dovolj, pa so rabili še kot izhodišče za nadaljnjo diskriminacijo (Benz 2000, 29). V taboriščih so bili Judje razdeljeni med vse kategorije zapornikov, politične, kriminalce, asocialne, itd. Večina pa jih je ostala zaprta v posebnih blokih in bila konstantno izpostavljena posrednemu ali neposrednemu uničenju. Neredko so služili kot ventil za sproščanje strašnih esesovskih kapric, ki so ostale jetnike večkrat obšle. Med judovskimi in ne-judovskimi zaporniki se je v težkih preizkušnjah stkal močan solidarnostni odnos, ki je verjetno marsikateremu jetniku rešil življenje (Kogon 1982, 35). V taboriščih so ob Judih umirali tudi Romi, duševni bolniki, homoseksualci, vojni ujetniki, politični nasprotniki, antifašisti vseh narodnosti, Rusi, Poljaki, Slovenci. Res pa je, da se je sistematično pobijanje Judov začelo prej, preden se je uničevalni stroj spravil nad vse ostale omenjene skupine ljudi (Benz 2000, 124).

4.2.3 Kriminalci

Kategorijo kriminalcev je Gestapo delil na dve skupini. V prvo so sodili tisti, ki so bili že prej večkrat kaznovani zaradi kriminalnih dejanj in jih je poimenoval »preventivno priprti za določeno obdobje«, se pravi neke vrste profesionalni zločinci. Druga skupina pa je bila »pospravljeni na varno«. To so bili tisti, ki so takrat prestajali kazen za storjeni zločin in so jih poimenovali težki zločinci (Kogon 1982, 35). Čeprav je res, da zločinci ne sodijo v taborišča, ampak v zapore, je potrebno povedati, da je zares bilo govora o zločincih in da je bilo takih, ki bi bili po krivem obtoženi, v tem primeru malo. Velika večina jetnikov kriminalcev je bila zares slabih in zlobnih ljudi, ki se z ostalimi »skupinami« taboriščnikov ni razumela in ni povezovala v solidarnosti ter jih je večkrat zlorabljala. Še posebej je do trenj za oblast v taboriščih prihajalo med kriminalci in političnimi zaporniki. Velikokrat so se esesovci najraje

odločali za sodelovanje s kriminalci in so njim zaupali najpomembnejše naloge v taborišču (Kogon 1982, 36).

4.2.4 Politični nasprotniki

Tudi politični nasprotniki niso bili vsi enaki, saj je to oznako je dobilo veliko ljudi. Največji del so zagotovo sestavljali člani strank, ki so bile nasprotnice nacionalsocializma, pa tudi očitni nestranski nasprotniki. Nadalje so precejšen del zavzemali tudi nekdanji člani NSDAP, ki so bili deportirani v taborišče zaradi strankarskega prestopa. V to skupino so sodili tudi pripadniki oboroženih sil, ki so bili v taborišče poslani zaradi drobnih tatvin, ali pa zaradi primerov neposlušnosti ali celo bega iz vojske. Med »politične« so bili strpani tudi nezaželeni tuji legionarji, osebe, ki so se prekršile pri predpisih nemške devizne zakonodaje, poslušalci tajnega radia ter ljudje, ki so med Gestapove žrtve prišli na temelju osebnih zlonamernih ovadb. Tuji, nenemški državljani, ki so bili v taborišča deportirani po začetku vojne, so bili skoraj zagotovo označeni kot »politični«. Prav ta nacionalna in jezikovna pestrost skupine političnih nasprotnikov je velikokrat privedla do zapletenih odnosov in nezaupanja med jetniki (Kogon 1982, 36–37).

4.2.5 Asocialni

V skupino asocialnih je Gestapo uvrščal vse mogoče vrste ljudi. Od potepuhov, žeparjev, prevarantov, do pijancev in tihotapcev. Bilo je tudi veliko takih, ki jim niso mogli očitati nič drugega, kot da so enkrat ali dvakrat zamudili na delo, neupravičeno šli na dopust, ali pa so brez predhodnega dovoljenja zamenjali delovno mesto. Če nekemu nemškemu poslovodji njegov delavec ni ustrezal, ga je preprosto označil za lenuha in kaj kmalu je delavec končal v taborišču. S stališča drugih jetnikov so bili tisti iz skupine »asocialni« videni kot nezanesljivi, in nezaželeni. Predvsem zaradi navad, ki so jih prinesli s seboj iz prejšnjega življenja (Kogon 1982, 36).

Gestapo in SS so vedno veliko pozornosti namenili temu, da so kategorije zapornikov mešali med seboj. Nikoli ni bilo taborišča v katerem bi se nahajali zgolj jetniki ene kategorije. Med drugim so na ta način ponižali najnevarnejšega nasprotnika, to so bili politični zaporniki. Izenačili in pomešali so ga med navadne zločince, kriminalce, klateže in asocialne ter ga na ta način naredili za enega izmed izmečkov družbe in mu odvzeli kakršen koli občutek o lastni vrednosti. Drugi razlog za mešanje kategorij pa je bil poskus preprečitve možnega večjega grupiranja in povezovanja med taboriščniki. Na ta način so namreč z manjšim številom

pripadnikov mrtvaških glav lažje nadzorovali veliko število jetnikov, ki so pripadali različnim skupinam in zato niso bili tako homogeni ter so bili lažje obvladljivi (Kogon 1982, 39). Kljub mešanim kategorijam pa so z nekaterimi kategorijami v taboriščih ravnali drugače kot z drugimi. Najbolj so trpeli Judje, pri ravnanju z njimi se esesovci res niso zadrževali. Nič bolje niso ravnali z Rusi, čeprav jih je pri njih verjetno vodil bolj strah pred tem ponosnim ljudstvom. Manj surovo so ravnali z jetniki z Zahoda, izjema so bili seveda jetniki z oznako NN, ki so prav tako bili tarča izredno surovega ravnanja (Ajdič in drugi 1981, 93).

4.3 V taborišču

V taborišča je prihajalo vse več ljudi, vsak dan so sledili novi transporti. Prihajali so ljudje, ki so jih prijeli na racijah po naseljih, pri diverzantskih akcijah ali v odporiškem gibanju. Pripeljali so Jude, komuniste, duhovnike, izobražence, kmete, cigane, otroke, matere, vojne ujetnike itd. (Krakar 1962, 16). Ko so se za vsakim novim transportom zaprla vhodna vrata taborišča, ljudje niso bili več ljudje (Krakar 1962, 18).

4.3.1 Prihod

Pred prihodom v taborišče si verjetno noben jetnik ni predstavljal, kakšne preizkušnje ga bodo tam čakale. Po aretaciji, času preživetem v priporu in legalno spornem postopku sojenja, je sledil transport v koncentracijska taborišča. V železniških vagonih je bilo natrpanih tudi do 150 ljudi in nemalokrat jih je že med transportom nekaj umrlo zaradi zadušitve. Z železniške postaje do taborišča so jetnike prepeljali v policijskih kamionih, ponekod so morali hoditi peš v dolgih, strnjenih vrstah. Če so od napora padli na tla, so bili velikokrat poteptani, ali pa preprosto ustreljeni (Kogon 1982, 54–55). Po prihodu je sledila sprejemna ceremonija za nove prišleke. Ss-firerji bi jih topli, brcali in jih oblivali z zelo vročo ali pa zelo mrzlo vodo (Kogon 1982, 55). Nadalje so morali še dolge ure stati ali klečati na zbornem prostoru, lačni, mokri in prezebli, v dežju, snegu ali pa na vročem soncu (Poljanšek 2002, 21). Sledilo je evidentiranje in odvzemanje osebnih podatkov novih jetnikov. Izdelali so osebno kartoteko za vsakega jetnika, ki je vsebovala osebne podatke, opis, podatki o služenju vojaškega roka, predhodna kaznovanja, itd (Kogon 1982, 56).

Sledila je pod do kopalnice, kjer so se morali sleči do golega in čakati, da pridejo na vrsto. Voda pod tuši je bila ali prevroča ali premrzla, časa za konkretno umivanje pa niti ni bilo. Čakala sta jih perilo in obleka, ki so ju delili po vrsti, ne glede na to ali bo komu kaj prav.

Čakali pa so jih tudi že brivci, ki so novince postrigli in obrili po vsem telesu ter jih za konec premazali z neko črno mažo proti srbečici (Poljanšek 2002, 21–22).

Ker je z vsakim novim transportom prihajalo vse več ljudi, med katerimi jih je bilo kar nekaj okuženih z nalezljivimi boleznimi, so v mnogih taboriščih uvedli karantenske bloke. V njih so morali prišleki ostati 7 do 21 dni, preden so jih spustili naprej v taborišče (Kogon 1982, 59). Karantenski bloki so bili večinoma obdani z žično ograjo in popolnoma ločeni od ostalega taborišča, jetniki v njih pa so bili izolirani. Čas v karanteni je bil za nove jetnike zelo naporen. Osebe se je sadistično izziviljalo nad njimi in dnevi v karanteni so bili usodni za marsikaterega prišleka. Kdor se ni znal prilagoditi taboriščnim razmeram, je bil izgubljen (Filipič 1998, 29–30).

4.3.2 Jetnikov vsakdan

Dan v taborišču se je za jetnike začel zgodaj. Poleti so vstajali med četrto in peto, pozimi pa med šesto in sedmo. Imeli so 30 minut, da se oblečejo, pojejo in pospravijo posteljo. Zajtrk je bil sestavljen iz koščka kruha ter pol litra juhe ali pol litra kave, brez sladkorja in mleka. Zatem se je odšlo k jutranjemu zboru. Taboriščniki bi se zbrali zunaj in v vrstah odkorakali na mesto zbora. Tam je imel vsak blok svoje mesto (Kogon 1982, 60). Jutranji in večerni zbor (apel), sta bila najpomembnejša dogodka v taborišču. Taboriščniki so morali ure in ure stati v zborih, ne glede na vreme in letni čas, dokler ni bilo končano ugotavljanje prisotnosti in preštevanje. Ko je vodja raporta dobil podatke o številu jetnikov, so delovne komande z jutranjega apela odšle na delovišča. Po končanem večernem zboru pa so jetniki odšli nazaj v svoje bloke. Večerni apel je potekal po vrnitvi z dela, poleti okoli osme, pozimi okoli pete ure, in je običajno trajal dlje kot jutranji. Ponovna ravnanja vrst in preštevanje pa so potekali na račun prostega časa (Filipič 1998, 31). Apeli so bili za vse jetnike v vseh taboriščih prava groza. Po celodnevem težaškem delu, ko so vsi čakali samo še počitek, so morali ure stati v ravnih vrstah in čakati, da esesovci vse preštejejo in ugotovijo morebitne pobege. Če so ugotovili, da kdo manjka, so prebirali na tisoče imen in števil jetnikov, da bi ugotovili kdo je pogrešan. Večerni apeli so bili tako redko krajši od ure in pol (Kogon 1982, 62).

Lakota je bila stalna spremljevalka v taboriščih. Po večini so v taboriščih za zajtrk stregli pol litra kavnega nadomestila, včasih tudi košček kruha. Kosilo je bilo sestavljeno iz redke juhe s kolerabo ali zeljem, za večerjo pa čaj, ki mu je bil včasih dodan še košček sira, redko klobase. Sčasoma je kalorična vrednost hrane padla na kakih 500 kalorij dnevno (Pirnovar 1999, 20). Proti koncu je bila namreč dnevna prehrana sestavljena iz vodene juhe, koščka kruha in

dodatka margarine ali rezine salame ali pa koščka sira (Frankl 1992, 27). Lakota in nedohranjenost sta bili glavna vzroka smrtnosti v taboriščih (Pirnovar 1999, 48).

4.3.3 Delo

V vseh nacističnih koncentracijskih taboriščih je delo veljalo kot sredstvo za uničevanje jetnikov. Jetniško delo namreč ni imelo nič skupnega s predstavo o normalnem človekovem delu. Delali so v najbednejših razmerah, delo je bilo težko in nevarno, trajalo pa je od 10 do 12 ur na dan. Tako je za spanje in počitek ostalo malo časa. Kdor ni bil sposoben delati, ni bil potreben. Bil je izločen in umorjen. To pravilo je veljalo v nacističnih koncentracijskih taboriščih (Filipič 1998, 41). Seveda so bili za delo pripravljeni predvsem mladi in zdravi moški, ki bi lahko zdržali vsaj nekaj mesecev. Človek pa je bil v taborišču uporaben samo toliko časa, kot je lahko delal (Krakar 1962, 23).

V svojih govorih je Himmler večkrat poudaril, da je delo v koncentracijskih taboriščih zgolj sredstvo, ki služi prevzgoji »sovražnikov države«, potepuhov in zločincev. V resnici temu seveda ni bilo tako, saj zaradi pridnosti in marljivosti pri delu ni bil nikoli nihče izpuščen iz taborišča. Taboriščniki so bili praktično sužnji, ki so jih z delom uničevali in jih pri delu mučili in smešili na vse možne načine. V taboriščih je človek pri delu nadomeščal stroje in živali (Ajdič in drugi 1981, 65).

Na dodeljevanje jetnikov v delovne komande je vplivalo več stvari. Delno je bila upoštevana tudi dotedanja jetnikova delovna usposobljenost. Jetniki so bili na delo razporejeni takoj, ko so prišli iz karantenskega bloka (Filipič 1998, 42). Takoj so bili pozvani, da se javijo tisti, ki premorejo kakšna strokovna znanja. Tisti, ki so se najbolje znašli so se tovrstnemu pozivu javili, čeprav v resnici takih znanj niso imeli. Je pa res, da je bilo tako pogumnih bolj malo. Kvalificirana delovna sila je bila poslana delati v obrtne delavnice in na nek način je bilo to za njih kot življenjsko zavarovanje. Vsi ostali so namreč bili, ne glede na predznanje in sposobnosti, napoteni na najtežja dela, na primer v kamnolome in rudnike (Kogon 1982, 67). Najhuje je bilo intelektualcem. Uradi so bili hitro zasedeni, tako da je zanje ostalo le težaško in umazano delo, ki ga seveda niso bili vajeni in jih je zato hitro uničevalo (Ajdič in drugi 1981, 74).

Najbolj ugodne so bile tako imenovane notranje komande: kuhinja, skladišča, pisarne in obrtne delavnice. Vsak jetnik si je želel dobiti delo, pri katerem bi imel streho nad glavo, bil kar se da na toplem in podvržen čim manjšemu nadzoru. Takšne delovne komande so po navadi dobili tisti, ki so imeli dobre zveze s taboriščno pisarno (Filipič 1998, 42). Večina

jetnikov pa je opravljala težaška dela na prostem. Eni so odšli v tovarne orožja, drugi gradit ceste, tretji na železnico, v gozd, v kamnolom ali pa kopat jarke in kanale (Krakar 1962, 50). Menjava delovne komande je bila načeloma možna, predvsem s podkupovanjem se je dalo marsikaj. Za izboljšanje posameznikovih delovnih razmer je bil potreben denar, ali pa vplivni prijatelji (Kogon 1982, 67–68).

Nekaj dela v taboriščih je bilo tudi popolnoma nesmiselnega in z namenom zgolj in samo mučenje jetnikov. Posebno Jude so velikokrat silili, da gradijo zidove, ki so jih potem naslednji dan morali zrušiti ter zgraditi na novo in p. Tudi na splošno je bilo kar nekaj opravljenega dela v taborišču nepotrebne in nespametno načrtovanega, tako da se je določene stvari morale tudi po večkrat ponavljati (Kogon 1982, 68). Včasih so morali jetniki ves dopoldan kopati jame in odvažati zemljo proč na kup, popoldne pa so morali zemljo iz tega kupa voziti nazaj in jame spet zasipati (Ajdič in drugi 1981, 65).

Kljub lakoti in podhranjenosti je režim v nacističnih koncentracijskih taboriščih načrtno izkoriščal jetnike za brezplačno delo. Na delo so hodili vsak dan, ne glede na vreme, slabo oblečeni in obuti, ozebli in premraženi, pretepeni in poškodovani (Filipič 2002, 144). Končni cilj nasilja v taborišču je vsekakor bila smrt. Jetnikova likvidacija je bila s tem, ko je bil poslan na delo, samo odložena (Filipič 1998, 47). Interniranec naj bi običajno končal v krematoriju po devetih mesecih. Tako je vsaj predvidel rentabilnostni izračun o izrabi jetnikov v koncentracijskih taboriščih, ki so ga izdelali in preračunali v markah (RM):

1. Povprečna dnevna najemnina za 11 ur dela.....	6,00 RM	
Odtegljaji: za prehrano dnevno.....	0,60 RM	
Amortizacija za obleko.....	0,10 RM	
Skupni odtegljaji.....	0,70 RM	(-0,70 RM)
Ostane za obračun.....	5,30 RM	
Povprečna življenjska doba 9 mesecev:.....	270 x 5,30	= 1431,00 RM
2. Izkupiček iz racionalnega vnovčenja trupla: (zlato od zob, obleka, vrednostni predmeti, denar)		
Odtegljaj za sežig.....	2,00 RM	
Povprečni neto izkupiček.....	200,00 RM	
Čisti dobiček po devetih mesecih		
(skupaj z izkupičkom za lase, kosti in pepel).....	1631,00 RM	

(Pirnovar 1999, 56).

Nemška industrija je izkoriščala delovno silo jetnikov do takrat, ko iz njih ni bilo mogoče nič več iztisniti (Benz 2000, 95). Vse to početje pa je imelo skupen cilj, ki posvečuje sredstva Velikega rajha, čiste nordijske rase, za varnost sistema in za veliki življenjski prostor (Filipčič 2002, 100).

4.3.3.1 Delo v času vojne

Vojna je sčasoma spremenila pomen in cilj koncentracijskih taborišč, tudi kar se tiče dela. Oboroževalna industrija je zahtevala vedno več novih moči in taborišča so postala prava tržnica s sužnji. Na ta račun pa so velike dobičke kovala nemška podjetja in seveda tudi taborišča. Poleg delovnih skupin v taborišču in obratov v bližini, so nacisti ustanavljali tudi zunanje delovne skupine, podružnice, ki so bile sestavni del matičnega taborišča (Filipčič 2002, 111). Hitro so namreč ugotovili, da je vojna prinesla vidne spremembe v strukturi koncentracijskih taborišč. Zapiranje jetnikov iz varnostnih ali vzgojnih vzrokov je padlo v drugi plan. Težišče se je premaknilo v prid gospodarstvu, kar je pomenilo mobilizacijo vse razpoložljive delovne sile jetnikov (Ajdič in drugi 1981, 67).

Zanimivo je, da je vojna na nek način ublažila situacijo za zapornike. Zaradi vseh okoliščin, same narave dela, ki je sedaj imelo večji smisel in namen, se esesovci niso več tako izživljali nad zaporniki. Manj je bilo neumestnega kaznovanja in pretepanja, vse je bilo usmerjeno v delo za dobrobit vojne (Kogon 1982, 203–204). Je pa bilo po drugi strani večje izkoriščanje jetnikov za delo. Ne samo s strani esesovcev, ampak tudi s strani podjetnikov. Medtem ko so na primer do leta 1942 ob nedeljah in praznikih delali samo jetniki kazenskega odreda, so kasneje delo na te dni uvedli tudi za mnoge druge delovne skupine (Ajdič in drugi 1981, 69). V času vojne, natančneje marca 1942, so upravo taborišč izročili esesovskemu glavnemu uradu za gospodarstvo, saj je v tem vojnem obdobju postala nujna splošna mobilizacija vseh nemških gospodarskih zmogljivosti. V tem času je bilo tudi več tisoč Judov rešenih plinskih celic, ki so jim bile namenjene, saj so jih raje porabili za delo (Baudot in drugi 1982, 237). To pa ni veljalo zgolj za Jude, Himmler je namreč od vseh taborišč zahteval, da brezpogojno zmanjšajo umrljivost, z namenom obdržati čim večjo delovno zmogljivost (Baudot in drugi 1982, 238).

4.3.4 Kaznovanja

Za vzdrževanje redu in discipline se je v nacističnih koncentracijskih taboriščih vedno uporabljalo sredstvo represije in nasilja. Različne oblike kazni so bile stalno prisotne,

razlogov za kaznovanje pa tudi ni nikoli zmanjkalo. Kaznovali so zjutraj, če jetniki niso dovolj hitro zapustili ležišč in uredili vse tako kot je treba, kaznovali so jetnike, pri katerih so pri pregledu oblačil našli uš, itd. Priložnostne malenkostne kazni so se mnogokrat izrodile v izgrede nasilja in povzročile tudi jetnikovo smrt. Domišljija esesovcev in jetniških funkcionarjev namreč ni poznala meja. V večini so kazni služile za ponižanje jetnika. Kazni so bile različne, od udarcev, brc, skakanja skozi okno, valjanja po blatu, do tepeža z različnimi predmeti in dolgotrajnega stanja pri vratih, medtem ko so se mimoidoči esesovci izživljali nad kaznjencem. Ena izmed hujših kazni je bila, ko so jetnika obesili na kavelj, z rokami zvezanimi na hrbtu (Filipič 1998, 45–46). Prav tako so za kazen lahko ostali brez hrane, morali dolge ure stati na apelih, kazensko telovaditi, lahko so bili premeščeni v težjo delovno komando ali pa celo v kazensko četo (Kogon 1982, 79).

Premestitev v kazensko četo je bila posebno huda kazen. Omejena je bila na čas šest tednov, a je tudi najmočnejše spravila na konec moči. Kdor je preživel ta čas, je bil običajno tako poškodovan, da ni preživel naslednjih tednov v taborišču. V omenjeno četo so bili premeščeni tisti jetniki, ki so bili obtoženi nepravilnosti pri delu ali pa so se zamerili vodji delovne komande. Prav tako so v to četo poslali tiste internirance, ki so se jih hoteli znebiti in jih v najkrajšem času ubiti. Precej časa je namreč premestitev v kazensko četo pomenila smrtno obsodbo (Filipič 1998, 46).

Taboriščniki so bili res kaznovani že za vsako malenkost. Če so držali roke v žepih pozimi, če so imeli odvihani ovratniki, pa četudi je padal dež, če so imeli najmanjšo smet na obleki, odpadel gumb, ali ne dovolj čiste čevlje, pa čeprav so stali sredi blata. Tudi preveč čisti čevlji so bili lahko vzrok za kazen, saj naj bi bili znak, da se je jetnik izmikal delu in imel zato čas tako očistiti čevlje. Potem so bile tu še stvari, ki so po mnenju SS-a že same po sebi zahtevale kazen. Politična propaganda, ilegalno povezovanje z zunanjim svetom, kakršno koli politično delovanje v taborišču in tudi poslušanje radia (Kogon 1982, 77–79).

Tudi smrtna kazen je bila ena izmed oblik kaznovanja. Če ni bila dosojena uradno, se je izvedla s streljanjem, davljenjem, obešanjem ali zastrupljanjem. Če ne drugače, so smrt interniranca upravičevali kot »ubiti med begom« (Kogon 1982, 83). Esesovci so pogosto tudi priredili beg tako, da so jetniku zapovedali naj steče preko prepovedane cone, potem pa so ga ustrelili (Pirnovar 1999, 37).

4.3.5 Smrt in ostale grozote

Enega izmed načinov trpinčenja internirancev je pomenila tudi taboriščna bolnišnica (Pirnovar 1999, 38). V skoraj vseh nemških koncentracijskih taboriščih so namreč izvajali zdravniške eksperimente na jetnikih. Esesovski zdravniki so izsledke eksperimentov zapisovali in celo fotografirali. Opravljali so najrazličnejše meritve in laboratorijske raziskave. Poskusne osebe so najprej okužili, potem pa so jih poskušali zdraviti z različnimi pripravki in posebnimi postopki. Kljub vsemu pa je večina poskusnih oseb umrla, nekatere v grozovitih mukah (Pirnovar 1999, 40).

Poskusi, ki so jih izvajali na živih ljudeh, so bili sledeči: okužba z malarijo, raziskave vpliva visokih in nizkih pritiskov na človeško telo, raziskave reakcij človeškega telesa na podhladitve, poskusi z morskovo vodo, poskusi s kristalizacijo krvi, poskusi strjevanja krvi in kirurški poskusi (Filipčič 2002, 113). Poleg omenjenih poskusov so SS-zdravniki v taboriščih izvajali tudi številne druge poizkuse, npr. izpostavljanje odprtih ran soncu, kastriranje, opravljanje amputacij in drugih posegov brez anestezije itd (Poljanšek 2002, 36). Poskusi niso prinesli nobenih pametnih rezultatov, povzročili pa so veliko trpljenje in gorje. Veliko poskusnih zajčkov je namreč umrlo, mnogo od tistih, ki pa so ostali živi, so postali invalidi za vse življenje (Filipčič 2002, 113–114).

Grozote pa se niso končale le pri zdravniških eksperimentih. V svojih sprevrženih mislih so nacisti prišli na idejo strojiti človeške kože. Mrličem so izrezali tetovirane dele kože in jih preparirali. Iz tega človeškega usnja so potem izdelali senčnike za svetilke, ovitke za knjige, ženske torbice, denarnice itd. (Krakar 1962, 56). Zato je bilo zelo nevarno v taborišču kazati lepo in zdravo, ali pa umetniško tetovirano kožo. Med esesovskimi oficirji se je razvil pravi lov na eksotično tetovirane kože in lastnika take kože so kaj hitro »pospravili«. Podobno je bilo z zlatimi zobmi. Jetnike, pri katerih so opazili zlate zobe, je hitro doletela »nenadna smrt« in pristal je v mrtvašnici, iz katere so mesečno oddajali po pet in več kilogramov zlata (Pirnovar 1999, 41). Kot okras pa esesovcem ni služila samo tetovirana koža, pač pa tudi preparirane glave, ki so jim poleg vsega dokazovale tudi manjvrednost nižjih ras (Krakar 1962, 57). Z glavami se je dogajalo pravo prekupčevanje. Predelovali so jih v svetilke za nočne omarice ali pa so si lobanjo postavili na pisalno mizo kot nek kulturni objekt. Preparirali pa so tudi celotna okostja, ki so jih z žico povezovali v gibljive okostnjake in jih oddajali posebnim naročnikom (Pirnovar 1999, 41).

Nihče izmed jetnikov, ki so prispeli v taborišče, si ni mogel predstavljati grozljivega sistema množičnega uničevanja ljudi. Iluzije o pobegu ali kakšni drugačni rešitvi so se razblinile že kmalu po prihodu (Filipčič 2002, 99). Smrt je prežala na jetnike na vsakem koraku in nemogoče je naštetih vse oblike v katerih se je pojavljala (Ajdič in drugi 1981, 137). Za marsikaterega interniranca je bilo usodno že pomanjkanje informacij. Nihče namreč ni vedel, za koliko časa je bil poslan v taborišče. Tudi o razlogih zakaj, so lahko po navadi le ugibali. Negotovost usode je bila moreča in je marsikaterega jetnika pahnila v obup (Filipič 1998, 30). Brezizhodnost situacije, nenehna smrtna nevarnost ter bližina smrti drugih, vse je vplivalo na to, da je marsikdo pomislil na samomor (Frankl 1992, 18). Trpljenje so si krajšali na različne načine, najpogosteje pa tako, da so se vrgli na električno ograjo, ki je obdajala taborišče. Nekateri so se obesili, spet drugi so namerno prekoračili stražarsko črto in si tako prislužili odrešilni strel iz stražarjeve puške (Ajdič in drugi 1981, 152).

Vse te smrti pa so bile le kaplja v morje proti milijonom umrlim v plinskih celicah nacističnih taborišč (Krakar 1962, 25). Ker pokoli, streljanja in pobijanja ne morejo potekati tako »nemoteno in brez zastojev«, so nacisti prišli na idejo množičnega umora, ki ne bo tako problematičen (Benz 2000, 97). Ljudi so dušili kot po tekočem traku. Do konca so jih prepričevali, da gredo zgolj pod tuš. Natlačili so jih tesno skupaj in za njimi vsa vrata in vse odprtine hermetično zaprli. Potem so skozi odprtino v stropu spustili v dvorano plin Ciklon B, ki je deloval izredno hitro. Ciklon B je imel obliko kristalov, ki so se pri temperaturi človeškega telesa spremenili v plin. Zatem je sledila zadušitev in nagla smrt. Ljudje so bili mrtvi v 15 do 20 minutah. Trupla so potem zvezli ven, jim populili zlate zobe in jim postrigli lase ter jih začeli sežigati. Iz dimnikov krematorijev se je noč in dan vil močan oblak dima in ognja, ki ju je spremljal vonj po zažganem človeškem mesu (Krakar 1962, 27–28). Velikokrat se je zgodilo, da peči, čeprav so s polno paro delale noč in dan, niso zmožle sežgati vseh trupel. Takrat so trupla začeli sežigati na grmadah, ki so jih zložili za krematoriji. Ali pa so skopali prostorne jame, v katere so skupaj z dračjem pometali še mrlične, vse skupaj polili z nafto in na ta način sežgali več sto tisoč ljudi (Krakar 1962, 29).

Praznjenje plinskih celic in sežiganje žrtev v krematorijih so opravljale posebne delovne ekipe, imenovane »sonderkomande« oziroma »nebeški odred«. Ti taboriščniki so bili strogo ločeni od ostalih taboriščnih odsekov. V šestih mesecih so nacisti ekipo zamenjali, prejšnjo pa v celoti likvidirali. Na ta način so hoteli poskrbeti, da ne bo nikjer ostala nobena priča (Filipčič 2002, 101–102).

4.4 Prikrivanje zločinov

Hitlerjevi množični umori so bili resda izvršeni med vojno, vendar zagotovo niso sodili na področje vojaških operacij. Vojna mu je služila le kot sredstvo za pretvezo, da je lahko izvrševal množične umore (Haffner 1980, 136). Nacistične oblasti so si vedno močno prizadevale, da bi odstranile sledi svojih zločinov (Ajdič in drugi 1981, 136). Nacisti, s Hitlerjem na čelu, so si namreč vse skozi prizadevali, da bi njihovi ukrepi ostali tajni. Uradno se sploh ni govorilo o delovanju državne policije ali o obstoju koncentracijskih taborišč. Tudi dejansko število jetnikov je bila uganka. Hkrati s skrivanjem dejanskih dogajanj, pa so nacisti in podrejene jim organizacije prepričevali javnost, da je potrebno s »sovražniki države« ravnati strogo. Precejšen del prebivalstva je tovrstnemu obveščanju dejansko verjel in tudi odobral ukrepe zoper kršitelje reda. Nacistična stranka je na ta način spretno usmerjala in nadzorovala javno mnenje (Baudot in drugi 1982, 300).

Hitlerjev Tretji rajh ni bil le totalna policijska država, bil je predvsem grozljivo morišče milijonov ljudi. Skupnega števila žrtev nacističnega nasilja ne bo mogoče nikoli zanesljivo ugotoviti in potrditi (Cajnko 2005, 79). Grozljivo je, da je velik del tega, kar so storili nacisti, temeljil le na predsodkih in sovraštvu do »outsiderjev« (Geary 1995, 103).

Ko se je bližal konec in so razmere v nemškem rajhu naznanjale propad nacističnega režima, se je začejala kazati agonija esesovske oblasti. Poskušali so izbrisati sledove storjenih zločinov (Filipič 1998, 60). Začenjali so z likvidacijo taborišč, evakuirali so jetnike iz enih taborišč v druga, demontirali so industrijske naprave, sežigali taboriščne arhive ter razstreljevali krematorije. Na srečo pa noben zločin ni popoln in vsi ukrepi, da bi za seboj zabrisali sledove zločinov, niso bili dovolj učinkoviti. Veliko dokumentov so ohranili pogumni jetniki, ki so iz gorečih grmad arhiva dokumente trgali in jih skrivali. Na ta način so ohranili veliko obremenilnih dokazov proti zločincem (Filipič 2002, 103–104).

5 SKLEP

V taboriščih je končalo veliko ljudi. To niso bili samo vojaški in politični nasprotniki nacističnega režima, ampak pripadniki različnih skupin, slojev in verstev. V taboriščih je pravzaprav končal vsakdo, ki ni sodil v okvir arijske rase nadljudi. Pa naj so bili to Judje, Rusi, Cigani, Slovani, homoseksualci, kriminalci, asocialni, politični nasprotniki ali pa pripadniki odporniških gibanj. V nacističnih koncentracijskih taboriščih se je našel prostor za vse.

Grozote, ki so jih jetniki tam doživeli je težko opisati. Že sam prihod je bil strašen, saj velika večina, ki je prišla v taborišče, ni točno vedela zakaj je tam, še manj pa so vedeli o tem, kaj jih tam čaka. Naporno delo v najbolj nemogočih razmerah je bilo v taboriščih le sredstvo in način, kako počasi izžeti in uničiti človeka. Ekstremni napor, ki sta jih spremljala nenehna lakota in strah za preživetje, so končali marsikatero življenje. Mučenja in ponižanja s strani esesovcev so nemalokrat spremljali nasilje, represija in različne oblike kazni, ki so se porodile v izprijenih umih nacistov. Tudi izrabljanje človeških življenj za različne medicinske poizkuse in trgovanje z njihovimi ostanki, je bilo za nacistična koncentracijska taborišča nekaj vsakdanjega. Poleg tega pa še smrt na vsakem koraku in na različne načine. Naj bo to samomor obupanega jetnika, ki ni zmožel več, ali pa usmrtitev zgolj za lastno zabavo esesovcev. Da o množičnih smrtih v plinskih celicah niti ne govorimo. Če premislimo o vsem, kar se je internirancem dogajalo za ograjo taborišča, nam je takoj jasno, da so taborišča imela s samo vojno zelo malo. To potrjuje moja prva hipoteza. Končni cilj taborišč res ni bil onemogočiti vojaškega nasprotnika. O tem nam govori že pestra zastopanost različnih kategorij taboriščnikov, saj ni šlo le za vojaške nasprotnike, ampak za pestro paleto različnih skupin ljudi, ki so iz tega ali onega razloga motili Hitlerja in njegove sodelavce. O sistematičnem in okrutnem uničevanju ljudi pa pričajo pravzaprav vsa dejanja, ki so jih nacisti v taboriščih zoper jetnike storili. Nič od naštetega in povedanega namreč ne utemelji in opraviči krutosti in izprijenosti s katero so, povečini zgolj za lastno zadovoljstvo in zabavo, nacisti trpinčili in uničevali človeška življenja. Prva hipoteza je torej potrjena.

Tudi drugo hipotezo sem potrdila. Nacisti so namreč dejansko hoteli svoje zločine in ravnanja prikriti. To so skušali storiti z zavajanjem javnosti in njenega mnenja, z nenehnim opozarjanjem na »državne sovražnike«, ki naj bi ogrožali Tretji rajh. Uradno se o obstoju koncentracijskih taborišč ni govorilo. Ko pa se je vojna bližala koncu in je bilo jasno, da bodo

nacisti poraženi, so želeli za seboj zakriti sledi, ki bi pričale o grozovitih dogajanjih. Očitno jim to ni uspelo, saj so taborišča, na srečo, za seboj pustila tudi preživele, ki so lahko še največ povedali o dejanskem dogajanju za ograjo. Prav tako pa se jim niti ni uspelo na hitro znebiti vseh fizičnih dokazov, se pravi človeških ostankov in trupel ter taborišč samih.

Spomini in zapisi preživelih taboriščnikov so pomembna zapuščina, ki nas opominja na zares črno obdobje zgodovine. Pa vendar je prav, da ti dogodki ne utonejo v pozabo. Če ne drugega je prav, da živijo kot opomin na to, česa vse je človek sposoben.

6 LITERATURA

1. Ajdič, Bojan, Fedor Bevc, Vlasto Kopač, France Medja, Zlatko Močnik, Stane Šinkovec, Vlado Vodopivec in France Žemva, ur. 1981. *Dachau*. Ljubljana: Založba Borec.
2. Baudot, Marcel, Henri Bernard, Hendrik Brugmans, Michael R. D. Foot in Hans-Adolf Jacobsen, ur. 1982. *Enciklopedija druge svetovne vojne 1939 – 1945*. Ljubljana: Založba Borec.
3. Benz, Wolfgang. 2000. *Holokavst*. Ljubljana: IKC – Inštitut za civilizacijo in kulturo.
4. Beranek, Mirjam, ur. 2002. *Priročni slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
5. Britannica. 2012. *SS*. Dostopno prek: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/562059/SS> (25. avgust 2012).
6. Cajnko, Zvonko. 2005. *Nacizem, Adolf Hitler in Tretji rajh*. Maribor: Locutio, zavod za kulturno iniciativo.
7. Ferenc, Tone. 2009. *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno 3*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
8. --- 2011. *Izbrana dela. 4. Odpornišтво*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
9. Filipič, France. 1998. *Slovenci v Mauthausnu*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
10. Filipič, Milan, ur. 2002. *Bili so zaprti, izgnani, na suženjskem delu, v koncentracijskih taboriščih, uporni*. Ljubljana: Koordinacijski odbor žrtev nacističnega nasilja pri GO ZZB NOB Slovenije.
11. Fischer, Jasna ur. 2006. *Slovenska novejša zgodovina I*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
12. Frankl, Viktor E. 1992. *Kljub vsemu rečem življenju da*. Celje: Mohorjeva družba.
13. Geary, Dick. 1995. *Hitler in nacizem*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
14. Haffner, Sebastian. 1980. *Hitler*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
15. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. 2000. *Represija*. Dostopno prek: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=represija&hs=1 (20. avgust 2012).
16. Kogon, Eugen. 1982. *Država SS-a*. Zagreb: Globus.
17. Krakar, Lojze. 1962. *Od tod so bežale še ptice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
18. Krušič, Matjaž, ur. 1976. *Svetovna zgodovina od začetkov do danes*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

19. Kržišnik Bukič, Vera. 2012. *Žrtve in zgodovinski dolg živih. Delo*, 23. avgust. Dostopno prek: <http://www.delo.si/mnenja/gostujoce-pero/zrtve-in-zgodovinski-dolg-zivih.html> (3. september 2012).
20. Pirnovar, Hardvik. 1999. *Dachau*. Ljubljana: Skupnost internirancev Dachaua za Slovenijo.
21. Poljanšek, Miloš. 2002. *Sonce tisočih je utonilo v morju*. Ljubljana: Samozaložba.
22. Repe, Božo. 1995. *Naša doba*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
23. Selin, Marko. 1978. *Nič več strogo zaupno I*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
24. Semelin, Jacques. 2009. *Očistiti in uničiti*. Ljubljana: Modrijan založba.
25. Zakonjšek, Rado. 1977. *Velika preizkušnja*. Ljubljana: Založba Borec.